

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ Γ' ΤΑΞΗΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΤΕΤΑΡΤΗ 16 ΙΟΥΝΙΟΥ 2021
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΘΕΜΑΤΩΝ

Α. ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ
Πλάτων, Πρωταγόρας, 322a-323a

Α1.α.

1. Σωστό. «πολιτικήν γὰρ τέχνην οὐπω εἶχον, ἧς μέρος πολεμική».
2. Σωστό. «Ζεὺς οὖν δείσας περὶ τῷ γένει ἡμῶν μὴ ἀπόλοιτο πᾶν».
3. Λάθος. «εἷς ἔχων ἰατρικὴν πολλοῖς ἰκανὸς ἰδιώταις, καὶ οἱ ἄλλοι δημιουργοί».

β.

1. Η αντωνυμία «αὐτῶν» αναφέρεται στα θηρία («ὐπὸ τῶν θηρίων»).
2. Το επίρρημα «οὕτω» αναφέρεται στη φράση «ὡς αἱ τέχναι νενέμηνται».

Β1.

Τα πρώτα κοινωνικά μορφώματα δεν ήταν βιώσιμα, γιατί η έλλειψη της πολιτικής τέχνης οδηγούσε τους ανθρώπους σε πράξεις αδικίας με αποτέλεσμα την καταστροφή τους (διασκορπίζονταν και, επομένως, αφανίζονταν από τα θηρία). Ο Δίας, όμως, ανησυχεί μήπως επέλθει ο ολοκληρωτικός αφανισμός του ανθρώπινου γένους και αποφασίζει να στείλει την αιδώ και τη δίκη στους ανθρώπους με τον Ερμή («Ζεὺς οὖν δείσας ... δίκην»).

Η αιδώς αποτελεί το αίσθημα σεβασμού ενός μέλους της κοινότητας έναντι των υπολοίπων, όλες οι ηθικές αναστολές και φόβοι που προφυλάσσουν τον άνθρωπο από αντικοινωνική συμπεριφορά (με άλλα λόγια: ο αυτοσεβασμός, η ντροπή που νιώθει ο άνθρωπος όταν έχει προβεί σε τέτοια συμπεριφορά). Σε ένα λεξικό με τον τίτλο Ὅροι, το οποίο ανάγεται στην πλατωνική Ακαδημία, η αιδώς ορίζεται ως «εκούσια υποχώρηση από απερίσκεπτη συμπεριφορά, σύμφωνα με το δίκαιο και αυτό που φαίνεται καλύτερο· εκούσια κατανόηση του καλύτερου· προσοχή για αποφυγή της δικαιολογημένης επίκρισης» (412c). Το δίπολο των αρετών αιδώς και δίκη ισοδυναμεί με το σωφροσύνη και δικαιοσύνη, το οποίο χρησιμοποιεί ο Πρωταγόρας στο επιμύθιο του λόγου του.

Η δίκη, στο συγκεκριμένο απόσπασμα, δεν χρησιμοποιείται με τη σημασία της δικαστικής διαδικασίας. Βρίσκεται κοντά στην αρχική της σημασία· δίκη: το ορθό, το δίκαιο. Κατά προέκταση, η δίκη δηλώνει εδώ την έμφυτη αντίληψη για το σωστό, το κοινό περί δικαίου αίσθημα (με την ίδια σημασία χρησιμοποιείται και στα Πολιτικά του Αριστοτέλη).

Η αιδώς, λοιπόν, και η δίκη ως ηθικές ιδιότητες κρίνονται απαραίτητες για κάθε πολίτη και συνιστούν μέρος της πολιτικής αρετής, αφού αποτελούν τις βασικές προϋποθέσεις της αρμονικής κοινωνικής συμβίωσης. Εξασφαλίζουν τη συνοχή των ανθρώπινων κοινωνιών, γιατί αποτελούν παράγοντες ευταξίας και ισχυρούς δεσμούς φιλίας, που κρατούν δεμένους ψυχικά τους ανθρώπους («ἴν' εἶεν ... συναγωγοί»). Με αυτές τις δύο αρετές αναπτύσσονται μεταξύ των ανθρώπων σχέσεις συνεργασίας, αλληλεγγύης και αλληλοσεβασμού. Τέλος, διασφαλίζουν την εμπέδωση της πολιτικής ενότητας, τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και αρμονίας και εξασφαλίζοντας την αξιοπρέπεια του ανθρώπου αποτρέπουν τις εγωιστικές τάσεις (απληστία, φθόνο, μισαλλοδοξία) που εξωθούν στην αντικοινωνική συμπεριφορά. Αποτελούν, δηλαδή, τη βάση για τη βιωσιμότητα και την πρόοδο των ανθρώπινων κοινωνιών.

B2.

Ο Δίας διατάζει με έκδηλη αυστηρότητα τον Ερμή να μοιράσει σε όλους τους ανθρώπους ανεξαιρέτως την αιδώ και τη δίκη και να συμμετέχουν όλοι σε αυτές τις δύο αξίες. Η έντονη απαίτηση του Δία για την επιβολή της θανατικής ποινής εκφράζεται και γλωσσικά με:

α) τη χρήση του επιθέτου «πᾶς» και με την επανάληψή της στις φράσεις «Ἐπὶ πάντας», «καὶ πάντες», η οποία υπογραμμίζει με εμφατικό τρόπο την ανάγκη καθολικής συμμετοχής στην αιδώ και τη δίκη,

β) την επιλογή της προστακτικής στα ρήματα «μετεχόντων» και «θές», η οποία δηλώνει την εντολή του Δία,

γ) την υποθετική διατύπωση στη φράση «εἰ ὀλίγοι αὐτῶν μετέχοιεν» και στη μετοχή «τόν μὴ δυνάμενον». Η δευτερεύουσα υποθετική πρόταση τονίζει την έννοια της καθολικότητας των δύο θεϊκών δώρων και η αναφορικοῦποθετική μετοχή -που τίθεται μάλιστα σε ενικό αριθμό- δηλώνει την (μικρή) πιθανότητα της μη συμμετοχής όλων των ανθρώπων στην πολιτική αρετή,

δ) τη χρήση της παρομοίωσης στη φράση «ὡς νόσον πόλεως», η οποία χαρακτηρίζει αρρώστια της πόλης εκείνον που αδυνατεί να συμμετέχει στις δύο ηθικές αξίες (λόγω κακής φύσης ή ανικανότητας στη διαπαιδαγώγηση). Με αυτό τον τρόπο, ο Δίας εξαιρεί -για άλλη μία φορά- την καθολικότητα και την αναγκαιότητα της πολιτικής αρετής, προκειμένου να εξυγιανθεί η πόλη και να υπάρξουν βιώσιμες κοινωνίες.

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι η τιμωρία (θανατική ποινή) που επιβάλλει ο Δίας είναι σκληρή, ωστόσο η αυστηρότητά της δικαιολογείται. Φανερώνει τη μεγάλη σημασία που δίνει ο Δίας στις δύο ηθικές αξίες (αιδώς και δίκη) για τη συγκρότηση και τη

διατήρηση των πόλεων. Εξάλλου, η βιωσιμότητα των πόλεων είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την επιβίωση του ανθρώπου. Παράλληλα, όμως, φανερώνει την αδυναμία ακόμα και του ίδιου του Δία να εξασφαλίσει την καθολικότητα της αιδούς και της δίκης, αφού δεν αποτελούσαν μέρος της αρχικής φύσης του ανθρώπου (δόθηκαν στον άνθρωπο αργότερα, όχι ταυτόχρονα με τη δημιουργία του). Έτσι, μπορούμε να εννοήσουμε ότι επαφίεται στην ελεύθερη βούληση του ανθρώπου να δεχτεί τα δώρα του Δία (που δεν είναι έμφυτα) και ότι ίσως δεν αρκεί η προσφορά του θεού, αλλά απαιτείται επιπλέον και εσωτερικός αγώνας για την κατάκτηση της αιδούς και της δίκης.

B3.

1. Λάθος.
2. Λάθος.
3. Σωστό.
4. Σωστό.
5. Λάθος.

B4.α.

1. – ε.
2. – γ.
3. – στ.
4. – ζ.
5. – η.
6. – α.

B4.β.

«**διεφθείροντο**»: Η ανάμειξη του στην πολιτική τον διέφθειρε.

«**δημιουργοί**»: Σύμφωνα με τη χριστιανική θρησκεία, ο Θεός είναι ο δημιουργός του κόσμου.

B5.

Στο πλατωνικό κείμενο «Γοργίας», ο Καλλικλής υποστηρίζει ότι η δικαιοσύνη επιβάλλεται από τους αδύνατους στους δυνατούς, προκειμένου να ικανοποιήσουν τα συμφέροντά τους. Στηριζόμενοι στην αριθμητική τους υπεροχή, οι αδύνατοι επιβάλλουν την άποψή τους στους πιο δυνατούς και ικανούς ανθρώπους, θεωρώντας ότι η πλεονεξία είναι η αφετηρία της αδικίας. Σύμφωνα με τον Καλλικλή, το αίσθημα κατωτερότητας των πολλών και αδυνάτων απέναντι στους λίγους και ισχυρούς οδηγεί στη διεκδίκηση ίσων δικαιωμάτων και προνομίων. Ο ίδιος καταδικάζει την αντίληψη των πολλών για το δίκαιο και το άδικο, επικροτώντας παράλληλα τον νόμο της φύσης, σύμφωνα με το οποίο ο ισχυρότερος και ικανότερος δικαιούται να πλεονεκτεί.

Στο έργο «Πρωταγόρας» του Πλάτωνα, ο ομώνυμος σοφιστής αναφέρεται στην προσπάθεια των ανθρώπων να οργανωθούν κοινωνικά, προκειμένου να προστατευθούν από τα θηρία και να διασφαλίσουν την επιβίωσή τους. Αψήφησαν, λοιπόν, την προηγούμενη φυσική τους κατάσταση και οργανώθηκαν σε πόλεις, όπου ζούσαν πολλοί μαζί για την αποτελεσματικότερη άμυνά τους από τα θηρία. Όμως, η έλλειψη της πολιτικής τέχνης τους δημιουργούσε νέο πρόβλημα, γιατί συγκεντρωμένοι καθώς ήταν πολλοί, αδικούσαν ο ένας τον άλλον, με αποτέλεσμα να διασκορπίζονται ξανά και, επομένως, να έρχονται πάλι αντιμέτωποι με τα θηρία.

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι οι απόψεις του Καλλικλή και του Πρωταγόρα διαφοροποιούνται. Ο Καλλικλής τονίζει ότι η αντίληψη των πολλών για το θετό δίκαιο αντίκειται στο δίκαιο της φύσης που προτάσσει την υπεροχή των ισχυρότερων και ικανότερων, ενώ ο Πρωταγόρας υπογραμμίζει την αξία της δικαιοσύνης για τη συγκρότηση και διατήρηση των πόλεων.

Γ. ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ξενοφών, Άπολογία Σωκράτους, 31-34

Γ1.

Αφενός ο Άνυτος, βέβαια, εξαιτίας της κακής εκπαίδευσης του γιου του και (εξαιτίας) της δικής του ακρισίας, ακόμη και αφού έχει πεθάνει, απολαμβάνει κακή φήμη. Αφετέρου ο Σωκράτης, επειδή προκάλεσε φθόνο, διότι εξύψωσε τον εαυτό του στο δικαστήριο, (γι' αυτό) κυρίως έκανε (οδήγησε) τους δικαστές να τον καταδικάσουν. Εμένα, πάντως, μου φαίνεται ότι έχει εξασφαλίσει θεάρεστη μοίρα.

Γ2.

Ο Ξενοφών αναφέρεται με θαυμασμό στη στάση του Σωκράτη και διατυπώνει τη βεβαιότητά του ότι αφενός ο Μέλητος, ο κατηγορός του, έχει εξασφαλίσει παντοτινή απαξίωση, ο Σωκράτης αφετέρου την εκτίμηση των θεών. Κατ' αρχάς, η θεώρηση του θανάτου από τον Σωκράτη ως ευπρόσδεκτης απαλλαγής από τα βάσανα του γήρατος αποτελεί μια συνετή αντιμετώπιση. Ο Ξενοφών, πάντως, υπογραμμίζει την ψυχική γενναιότητα του Σωκράτη, όπως εκδηλώθηκε στον τρόπο με τον οποίο

αντιμετώπισε τον θάνατο. Θεωρώντας, δηλαδή, ότι είναι καλύτερο να πεθάνει παρά να συνεχίσει να ζει, δεν δειλίασε μπροστά στο επικείμενο τέλος, αλλά το αποδέχτηκε με χαλαρότητα και αισιοδοξία για τη μετά θάνατον κατάσταση. Συνολικά, η στάση του Σωκράτη, κατά τον Ξενοφώντα, χαρακτηρίζεται από σοφία και γενναιότητα, γι' αυτό και ο συγγραφέας δηλώνει ότι όχι μόνο δεν μπορεί να ξεχάσει τον δάσκαλο αλλά και δεν μπορεί να μην τον επαινεί. Επιλογικά, μάλιστα, ισχυρίζεται πως θεωρεί πάρα πολύ αξιομακάριστο όποιον ενάρετο άνθρωπο είχε ποτέ κάποιον περισσότερο ωφέλιμο σύντροφο από τον Σωκράτη.

Γ3.α.

ἡμῖν μὲν οὖν δοκεῖ θεοφιλεστέρων μοιρῶν τετυχηκέναι· τῶν μὲν γὰρ βίων τὰ χαλεπότερα

β.

γνώθι

ζῆ / ζῆθι

τεθνεώς, τεθνεῶσα, τεθνεώς (τεθνεός) ἴσθι / τεθνηκώς, τεθνηκυῖα, τεθνηκός ἴσθι / τέθναθι

Γ4.α.

διὰ τὸ μεγαλύνειν: εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός (με έναρθρο απαρέμφατο) της αιτίας, προσδιορίζει τη μετοχή *ἐπαγόμενος*.

τοῦ ζῆν: έναρθρο απαρέμφατο, το οποίο λειτουργεί ως γενική συγκριτική, β' όρος σύγκρισης από τον συγκριτικό βαθμό *κρείττον* (α' όρος: *τὸ τεθνάναι*).

τοῦ ἀνδρός: γενική κτητική (ετερόπλευτος ονοματικός προσδιορισμός) στις λέξεις *σοφίαν, γενναιότητα*.

ἀξιομακαριστότατον: κατηγορούμενο, μέσω του ρήματος *νομίζω*, στο αντικείμενό του, *ἄνδρα*.

β.

Ο υποθετικός λόγος: «εἰ δέ τις ... νομίζω». Η υπόθεση βρίσκεται στη δευτερεύουσα υποθετική πρόταση «εἰ δέ τις ... συνεγένετο» και η απόδοση στο ρήμα *νομίζω* της κύριας πρότασης. Η υποθετική πρόταση εισάγεται με τον υποθετικό σύνδεσμο *εἰ* και εκφέρεται με οριστική. Η απόδοση βρίσκεται σε οριστική ενεστώτα. Επομένως, ο υποθετικός λόγος εκφράζει το πραγματικό.

Για να δηλώνει το προσδοκώμενο, θα πάρει την εξής μορφή: «*ἄν* (ή *ἐάν* ή *ἤν*) δέ τις τῶν ἀρετῆς ἐφιεμένων ὠφελιμωτέρῳ τινὶ Σωκράτους **συγγένηται**, ἐκεῖνον ἐγὼ τὸν ἄνδρα ἀξιομακάριστον **νομῶ**».